

УДК 321.64(470+571:430):070(477)“2014/2025”
DOI 10.69550/3041-1467.6.326256

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: 0000-0001-7068-3124

ResearcherID: F-3855-2018

Scopus ID: 57212151942

Ростислав БУРДЯК

аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (rostuslavyburdyak@gmail.com)

ORCID: 0009-0009-3049-5685

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

Rostyslav BURDYAK

Postgraduate student, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (rostuslavyburdyak@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Галів, М., Бурдяк, Р. (2025). Путін і Гітлер: порівняльні конструкції в українському медійному дискурсі (2014 – 2025). *Axis Europae*, 6, 108–130. doi: 10.69550/3041-1467.6.326256

Bibliographic Description of the Article: Haliv, M., & Burdyak, R. (2025). Putin i Hitler: porivnialni konstruktssii v ukrainskomu mediinomu dyskursi (2014 – 2025) [Putin and Hitler: Comparative Constructions in Ukrainian Media Discourse (2014 –2025)]. *Axis Europae*, 6, 108–130. doi: 10.69550/3041-1467.6.326256 [in Ukrainian].

**ПУТІН І ГІТЛЕР: ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ
МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ (2014 – 2025)**

Анотація. Мета статті – проаналізувати використання українськими ЗМІ у 2014 – 2025 рр. порівняльного підходу до оцінки діяльності А. Гітлера та В. Путіна. **Методологія дослідження** спирається на принципи історизму, системності, об'єктивності, а також на методи критики історичних джерел, контент-аналізу медійних матеріалів. **Наукова новизна:** уперше досліджено порівняльні стратегії щодо діяльності А. Гітлера та В. Путіна, які актуалізувалися в українських ЗМІ у роки російсько-української війни. **Висновки.** З'ясовано, що українські ЗМІ в роки

сучасної російсько-української війни активно використовували порівняння діяльності російського і нацистського диктаторів. При цьому порівняльні конструкції часто виходили за межі звичайного зіставлення двох історичних особистостей, а охоплювали аналіз внутрішньої та зовнішньої політики німецького та російського урядів, геополітичного становища двох країн, успішність воєнних дій тощо. Вже у 2014 р. українські медіа вказували на такі подібності у політиці двох диктаторів: 1) культ особистості; 2) система пропаганди та зомбування; 3) реваншизм; 4) політика імперіалізму; 5) створення образу зовнішнього ворога; 6) використання етнічного питання у зовнішній політиці; 7) обмеження прав громадян, насамперед сексуальних меншин; 8) централізація влади; 9) утиски інакодумства та опозиції; 10) підтримка ультраправих та нацистських партій в Європі. Особливої популярності серед українських публіцистів набула аналогія щодо здійснення гітлерівською Німеччиною аншлюсу Австрії і захоплення Судет у 1938 р. та проведення путінською Росією анексії Криму, окупації частини українського Донбасу у 2014 р. Особливий стрибок зіставлень Путіна і Гітлера в українських ЗМІ відбувся після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 р. При цьому журналісти акцентовано ставили знак рівності між Путіним і Гітлером, підкреслювали симпатії російського диктатора до нацистського фюрера, порівнювали їхні геноцидні наміри і дії щодо українців і євреїв. У низці публікацій вказувалася психологічна подібність диктаторів: надмірна впевненість у власних поглядах, хибні уявлення про реальність, закритість до об'єктивної інформації, нездатність оцінити ризики і наслідки своїх дій, відсутність стратегічного бачення, зацикленість на Україні як сакральній території. Деяко інший порівняльний ракурс запропонували філософ О. Паніч і журналіст Ю. Кобзар, зіставивши Путіна з Муссоліні. Треба визнати, що журналісти значно менше уваги присвячували пошуку й актуалізації відмінних рис між Путіним і Гітлером, концентруючи увагу на подібних рисах і діях, історичні паралелі між якими доволі легко вдавалося провести з огляду на схожість мотивів і дій усіх диктаторів.

Ключові слова: порівняння, українські ЗМІ, медійний дискурс, В. Путін, А. Гітлер, російсько-українська війна.

PUTIN AND HITLER: COMPARATIVE CONSTRUCTIONS IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE (2014 – 2025)

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the use by Ukrainian media in 2014 – 2025 of a comparative approach to assessing the activities of A. Hitler and V. Putin. The research methodology is based on the principles of historicism, systematicity, objectivity, as well as methods of criticism of historical sources and content analysis of media materials. Scientific novelty: for the first time, comparative strategies regarding the activities of A. Hitler and V. Putin, which were actualized in Ukrainian media during the years of the Russian-Ukrainian war, have been studied. Conclusions. It was found that Ukrainian media during the years of the modern Russian-Ukrainian war actively used a comparison of the activities of the Russian and Nazi dictators. At the same time, comparative constructions often went beyond the usual comparison of two historical figures, and included an analysis of the domestic and foreign policies of the German and Russian governments, the geopolitical situation of the two countries, the likelihood of military actions, etc. Already in 2014, Ukrainian media pointed to the following similarities in the policies of the two dictators: 1) personality cult; 2) a system of propaganda and zombification; 3) revanchism; 4) a policy*

of imperialism; 5) creating an image of an external enemy; 6) using the ethnic issue in foreign policy; 7) restricting the rights of citizens, primarily sexual minorities; 8) centralization of power; 9) oppression of dissent and opposition; 10) support for far-right and Nazi parties in Europe. The analogy between Hitler's Germany's Anschluss of Austria and the seizure of the Sudetenland in 1938 and Putin's Russia's annexation of Crimea and occupation of part of the Ukrainian Donbas in 2014 became particularly popular among Ukrainian publicists. A special leap in comparisons between Putin and Hitler in the Ukrainian media occurred after the start of the full-scale Russian-Ukrainian war in 2022. At the same time, journalists emphasized the equality between Putin and Hitler, emphasized the Russian dictator's sympathies for the Nazi Fuhrer, and compared their genocidal intentions and actions towards Ukrainians and Jews. A number of publications indicated the psychological similarity of the dictators: excessive confidence in their own views, false ideas about reality, closedness to objective information, inability to assess the risks and consequences of their actions, lack of strategic vision, fixation on Ukraine as a sacred territory. A somewhat different comparative perspective was offered by philosopher O. Panych and journalist Yu. Kobzar, comparing Putin with Mussolini. It should be admitted that journalists devoted much less attention to the search for and actualization of distinctive features between Putin and Hitler, focusing on similar features and actions, historical parallels between which were quite easy to draw given the similarity of motives and actions of all dictators.

Key words: *comparison, Ukrainian media, media discourse, V. Putin, A. Hitler, Russian-Ukrainian war.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що порівняльні конструкції та метафори підсилюють аргументацію певного твердження у медійному дискурсі й сприяють формуванню виразних уявлень, образів та розумінь щодо різних суспільних процесів. У роки сучасної російсько-української війни, яка почалася у лютому 2014 р., українські ЗМІ активно послуговувалися компаративістичним підходом, прагнучи надати більш вичерпне пояснення та чіткіше розуміння причин, мотивів, характеру, процесів російської агресії проти України. Одним із ключових прийомів у цьому контексті стало використання порівняння діяльності двох диктаторів, які розв'язували масштабні війни: рейхсканцлера нацистської Німеччини Адольфа Гітлера та президента Російської Федерації Володимира Путіна. Семантика, образність, аргументованість такого порівняння набули цікавих форм і проявів, які потребують наукової рефлексії у ретроспективному та дискурсивному вимірах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низку яскравих порівнянь політики путінської Росії та гітлерівської Німеччини наведено у працях українських істориків, присвячених проблемним аспектам російсько-української війни (The Russian-Ukrainian war, 2022; Смолій, 2023). Характер і періодизацію російсько-української війни окреслено у статтях В. Ільницького, М. Галіва, В. Старки, О. Карпенко, О. Куцької (Ільницький, Старка, Галів, 2022; Галів, Ільницький, 2023; Галів, Ільницький, Карпенко, 2024; Ільницький, Куцька, 2023), М. Гранда, М. Галіва, Р. Бойчина, О. Карпенко, О. Свйонтик (Галів, Свйонтик, 2023; Галів, Гранд, 2024; Галів, Гранд, Бойчин, 2024; Галів, Карпенко, 2024). Певні особливості путінського політичного режиму розкрили у статтях В. Спелінг (Sperling, 2016), К. Л. Шеппеле (Scheppele, 2018), Ч. Льюїс (Lewis, 2020), А. Мотиль (Motyl, 2016), А. Линч (Lynch, 2022), М. Ходарковський (Khodarkovsky, 2022). Деякі зіставлення диктаторської політики Гітлера та Путіна підкреслили Л. Лаустсен та М. Б. Петерсен (Laustsen, & Petersen, 2017), А. Мотиль та І. Хьольшер

(Motyl, & Hölscher, 2009). Моделі характеристики образу Путіна українськими журналістами в соціальних мережах висвітлює А. Товарес (Tovares, 2021). Вплив ідеологічних засад білогвардійського руху на світогляд Путіна розглядали Микола Глібішук, Василь Ільницький, Володимир Старка (Глібішук, Ільницький, Старка, 2022). Теоретико-методологічне значення мають дослідження Миколи Галіва та Василя Ільницького (Haliv, & Ilnytskyi, 2021; Haliv, & Ilnytskyi, 2023; Ilnytskyi, & Haliv, 2022). Однак повноцінного аналізу питання використання українськими ЗМІ порівняльного підходу щодо оцінки діяльності В. Путіна та А. Гітлера наразі немає.

Мета статті – проаналізувати використання українськими ЗМІ у 2014 – 2025 рр. порівняльного підходу до оцінки діяльності А. Гітлера та В. Путіна.

Виклад основного матеріалу. Порівняльні конструкції політичної діяльності Путіна і Гітлера дуже часто виходять за межі звичайного зіставлення двох історичних особистостей, а охоплюють аналіз внутрішньої та зовнішньої політики німецького та російського урядів, геополітичного становища двох країн, успішність воєнних дій тощо.

Порівняння російського диктатора В. Путіна з лідером нацистської Німеччини А. Гітлером набули особливого поширення в українському медійному просторі після анексії Росією українського Криму та початку війни на сході України у 2014 р. У березні 2014 р. на сайті українського онлайн-медіа «Главком» було опубліковано статтю Алексея Цветкова, який спробував вказати на схожі і відмінні риси двох диктаторів. Передусім він відзначив, що порівняння будь-кого з Гітлером (як і навішування ярлика фашизму чи нацизму) у сучасному публіцистичному дискурсі давно втратило будь-який зміст і зазвичай фігурує як лайка. Звісно, це не означає, що такі зіставлення є апіорі безглуздими. Проте автор все ж намагався більше вказати на відмінності, аніж формулювати схожості. По-перше, він відкинув прийнятність порівняння захоплення Німеччиною Судетської області і анексії Росією Криму. Передусім вказав на значний економічний потенціал Судетів і дотаційний для Росії кримський ексклав. По-друге, у Гітлера був компетентний помічник, міністр економіки Х'ялмар Шахт, який зробив свій внесок у реставрацію індустріальної могутності Німеччини, натомість у найближчому оточенні Путіна немає фігури такого масштабу. По-третє, якщо Німеччина порушила міжнародні норми на піку своєї економічної могутності, то Росія ступила на цей шлях у період наростаючої кризи та стагнації (Цветков, 2014).

Водночас «Главком» опублікував статтю російського опозиціонера Бориса Немцова, який порівнював мотивацію і настрої німецького суспільства після Першої світової війни і російського після анексії Криму, вказавши на народну підтримку насильницьких і реваншистських дій тоталітарних режимів щодо своїх сусідів. Згідно з метафорою автора, Росія довгі роки була вагітна нацизмом, який, зрештою, народився. Політик виокремив низку схожих явищ у гітлерівській Німеччині та путінській Росії: боротьба з «націонал-зрадниками», поширення пропаганди, політичні репресії і атмосфера масових страху і ненависті. Однак Б. Немцов відзначив й різницю між двома диктаторами: Гітлер підняв економіку та переміг безробіття, а Путін веде країну до економічного краху (Немцов, 2014).

Українські ЗМІ у 2014 р. активно використовували порівняння діяльності російського і нацистського диктаторів (Путін, Гітлер і діти, 2014). Особливою чіткістю, лаконічністю і ефективністю відзначилася складена авторами аналітичного порталу «Слово і Діло» інфографіка, присвячена 75-й річниці початку Другої світової війни (Як Володимир Путін, 2014). У ній з лівого боку було представлено відомі події, пов'язані з життям Гітлера, а в правій колонці – з життям Путіна (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Схожі дії у житті і політичній діяльності Гітлера і Путіна

Гітлер	Путін
1933 – прихід до влади не в результаті виборів, а призначення	1999 – прихід до влади не в результаті виборів, а змови як наступник
Людина року за версією журналу «Time»	Людина року за версією журналу «Time»
1936 – Олімпіада в Берліні для покращення іміджу	Лютий 2014 – Олімпіада в Сочі для покращення іміджу
Референдум в умовах окупації Австрії	Референдум в умовах окупації Криму
Березень 1938 – аншлюс Австрії	Березень 2014 – анексія Криму
Окупація Судет під приводом захисту німецькомовного населення	Інтервенція на Донбасі під приводом захисту російськомовного населення
Порушення Сен-Жерменського договору 1919 року	Порушення Будапештського меморандуму 1994 року
Вересень 1938 – Мюнхенська змова	Ініціювання на міжнародному рівні теми відокремлення частин України
1 вересня 1939 – неоголошене вторгнення в Польщу	27 серпня 2014 – неоголошене вторгнення в Україну

Джерело: Як Володимир Путін йде шляхом Адольфа Гітлера (Інфографіка). (2014). *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/4508/2014-09-01/kak-vladimir-putin-idet-putem-adolfa-gitlera-infografika.html>

Крім того, інфографіка фіксувала 10 спільних рис політики Путіна та Гітлера: 1) культ особистості; 2) система пропаганди та зомбування (Геббельс / Кісельов); 3) реваншизм; 4) політика імперіалізму; 5) створення образу зовнішнього ворога; 6) використання етнічного питання у зовнішній політиці; 7) обмеження прав громадян, насамперед сексуальних меншин; 8) централізація влади; 9) утиски інакодумства та опозиції; 10) підтримка ультраправих та нацистських партій в Європі (Як Володимир Путін, 2014). Автори інфографіки (на жаль, не вказані у публікації) представили загалом доволі промовисті за своєю схожістю аспекти внутрішньої і зовнішньої політики диктаторів. Однак деякі тези викликають сумніви. Зокрема, авторам не вдалося знайти відповідника «Мюнхенської змови» у політиці Путіна, тож довелося обмежитися твердженням про ініціювання на міжнародному рівні теми відокремлення частин України. Не зовсім зіставними з погляду порівняльного методу є факти аншлюсу Австрію та анексії Криму (у першому випадку йдеться про суверенну державу, в іншому – про частину суверенної держави), порушення Сен-Жерменського договору (Німеччина не була його підписантом), проведення спортивних змагань (Німеччина отримала право на проведення Олімпіади у Берліні ще до приходу Гітлера до влади, натомість Росія на чолі з Путіним активно боролася за можливість приймати олімпійський вогонь).

На львівському інформаційному сайті «Збруч» Радко Мокрик на початку 2015 р. опублікував статтю про спільні риси у політиці Гітлера і Путіна щодо сусідніх країн. Насамперед йшлося про аналогії щодо аншлюсу Австрії і захоплення Судет у 1938 р. та анексію Криму, окупацію частини українського Донбасу у 2014 р. Автор зауважив схожі висловлювання Гітлера і Путіна. Наприклад, перший 12 вересня 1938 р. заявив про недоторканість і незмінність кордонів у Європі, а другий 6 грудня 2014 р. твердив про підтримку Росією територіальної цілісності України. З іншого боку, Гітлер вів мову про утиски німців у Чехословаччині, а Путін – російськомовних в Україні. Схожість простежується і в проведенні референдуму в Австрії, куди Гітлер увів війська, та референдуму в Криму, який на той час вже перебував під контролем російської армії. Однак найбільш значною паралеллю в історичних обставинах перед початком Другої світової війни і на початку російсько-української війни, як слушно зауважив Р. Мокрик, стала нездатність Європи рішуче реагувати на агресора і протистояти йому. Він навіть такі слова Невіла Чемберлена, виголошені 27 вересня 1938 р.: «Наскільки страшним, фантастичним і неймовірним є факт, що ми мали би копати окопи і приміряти протигазові маски через суперечку в далекій країні між народами, про які ми нічого не знаємо» (Мокрик, 2015). Автор підводив до думки про аналогії зі становищем у Європі напередодні Другої світової війни, але вказував на шанс виправити теперішню ситуацію. Різниця полягає у тому, що сьогодні Європа все ще має можливість витіснити агресора жорсткими економічними методами. Звичайно, частково за рахунок власного матеріального добробуту. З огляду на посилення російського наступу останнім часом, для Європи скоро настане вирішальний момент для втручання (Мокрик, 2015).

На початку 2015 р. політикиня Ірина Фаріон у своєму блозі на сайті «Української правди» опублікувала статтю з критикою мовної політики української влади. У ній авторка вказала на мовні підтексти політичних аргументів і дій Гітлера та Путіна: перший саме під приводом захисту німецькомовних мешканців увірвався до Чехословаччини, Австрії, Польщі; другий використовує такі ж постулати про захист російськомовних, пояснюючи своє вторгнення до України (Фаріон, 2015). Доцільно зазначити, що після 2015 р. в українських ЗМІ зменшилася кількість порівнянь Путіна із Гітлером. Можливо, це стало наслідком сподівань українського суспільства на мирне врегулювання відносин з російським агресором після підписання другої Мінської угоди.

На початковому етапі російсько-української війни порівняльна риторика у ключі «Путін – Гітлер» доволі часто виявлялася у публікаціях європейських та американських журналістів. Цікаву розвідку про порівняння Путіна з Гітлером у західних ЗМІ опублікувала дослідниця Євгенія Кузнєцова на сайті «Української правди» у січні 2015 р. Авторка зауважила, що динаміка згадувань прізвища «Путін» поруч із прізвищем «Гітлер» у виданнях, що виходять англійською мовою, за останні роки суттєво зросла. Від початку правління В. Путіна кількість згадок його прізвища поруч із прізвищем Гітлера зросла приблизно у п'ять разів. Загалом за 14 років правління Путіна, включно з періодом, коли формально він був прем'єр-міністром, – його порівнювали з Гітлером 5836 разів. А у 748 випадках метафора була прямою: «Путін – це Гітлер», «Путін та Гітлер», «Путін як Гітлер», «Гітлер як Путін», «Путін = Гітлер», «Путін дорівнює Гітлеру», та інші вирази – окремо 32 рази зустрічається знайоме українцям слово «Путлер». Близько ста згадувань заперечують доцільність порівняння Путіна з Гітлером. Проте, як слушно зауважила Є. Кузнєцова, сам факт того, що на сторінках друкованих видань з'являються такі заперечення, свідчить, що метафора за останній рік набула популярності (Кузнєцова, 2015).

Згідно зі статтею Є. Кузнецової, яка спиралася на публікацію у журналі «Mass Communication & Journalism Journal», динаміка зіставлень Путіна і Гітлера включала на той час три пікові зростання: 1) у 2005 р., коли Росія активно використовувала газовий аргумент як важіль впливу в постреволуційній Україні; 2) у 2008 р., коли Росія напала на Грузію; 3) у 2013 – 2015 рр., що пов'язано з війною Росії проти України. При цьому, якщо у 2005 р. Путіна назвали Гітлером 947 разів, то за п'ять місяців 2014 р. англomовні видання світу порівнювали Путіна з Гітлером 2261 раз. Найчастіше використовували такі порівняння британські й американські видання (The Independent, The Telegraph, The New York Times, The Guardian, The Wall Street Journal) та декілька агенцій новин: CNN, Reuters, Agence France Presse. The Associated Press. Навіть німецькі видання, які зазвичай уникають використовувати порівняння з Гітлером, не втрималися від цього метафоричного прийому (Кузнецова, 2015).

Серед найяскравіших заголовків в іноземних виданнях 2014 р., які зібрала Є. Кузнецова, були: «Зустрічайте “Путлера”»: збірний образ Путіна й Гітлера, який змітає Україну» (The Washington Post), «Путін як Гітлер – ультра націоналіст» (The Buffalo News), «Путінське загарбання: це те, що робив Гітлер у тридцятих» (Forbes), «Володимир Путін це ще один Адольф Гітлер?» (Forbes), «Шопінг-список Путіна: яка країна може бути наступною?» (Pittsburgh Post-Gazette), «Путін не кращий за Гітлера щодо України» (Western Daily Press). Дослідниця зауважила, що порівняння Путіна і Гітлера стосуються не лише моделей поведінки, але й набувають концептуального значення: одним порівнянням ціла низка характеристик однієї концепції (діяльність Гітлера) переноситься на іншу (діяльність Путіна). Метафора стає не просто окрасою мови, але й інструментом побудови асоціативного ряду: якщо Путін – це Гітлер, то сучасна Росія – на шляху нацистської Німеччини, а значить – на боці світового зла (Кузнецова, 2015).

У наступні роки порівняльні аспірації Путіна з Гітлером в українському медійному дискурсі дещо зменшилися. У 2016 р. Віталій Портников на сайті «Радіо Свободи» нагадав читачам про те, що Сталін і Гітлер були союзниками на початковому етапі Другої світової війни, а сьогодні в ролі окупанта виступає не Гітлер, а Путін. Російську окупаційну політику щодо сусідів публіцист назвав продовженням справи нацистів (Портников, 2016). Журналіст Павло Солодько у 2018 р. запропонував погляд на агресивну політику Гітлера напередодні Другої світової війни як на застосування гібридних практик, а також підкреслив «разючу схожість» тактик тодішньої рейхсканцелярії і нинішнього Кремля. Доволі детально описав методи психологічного тиску Гітлера на представників західних держав у питанні Судет, обвинувачуючи чехословацьку владу у репресіях і терорі проти німців. Схожі спекуляції використовував і Путін, обвинувативши «київський режим» у терорі російського населення в Криму і на Донбасі. Кроки Гітлера щодо розпаду Чехословаччини і створення на одній з її частин «незалежної» Словаччини автор порівняв з діями Путіна в Україні щодо т. зв. «ДНР / ЛНР» (Солодько, 2018).

2019 року, у п'яту річницю російської окупації Криму, В. Портников констатував, що історична аналогія цих подій із гітлерівською анексією чеських Судет у 1938 р. була найточнішою. І не тільки через приголомшливу схожість дій і логіки двох фігур – Гітлера і Путіна, але передовсім через реакцію на їхні дії, міжнародну та українську (Портников, 2019). На думку автора, міжнародні партнери обдурили Чехословаччину. «Апетитів Гітлера вони явно недооцінили. Але і за 75 років західні політики підійшли до Криму з Судетської лінійкою. Барак Обама не випадково постійно вимагав від Путіна не вторгтися на український материк – бо міг думати, що людоджер обмежиться

«сакральним» Кримом. Але апетит кремлівського фюрера, як і його попередника з Рейху, передбачувано ріс під час кривавої трапези. І те, що Третя Світова війна не почалася після Криму так швидко, як почалася Друга Світова війна, пояснюється дуже просто – наявністю у сторін ядерної зброї. Не було б її – все навколо вже б палахкотіло, міста Європи знову лежали б у руїнах...», – писав В. Портников (Портников, 2019).

Відзначимо, що порівняльна конструкція щодо аналогій між подіями 1938 і 2014 рр. стала доволі поширеною і транслиувалася навіть Українським інститутом національної пам'яті (УІНП). Як відомо, 26 лютого 2016 р. УІНП організував в Національному музеї історії України дискусію на тему: «Судети-1938 та Крим-2014: спільне та відмінне». У ній взяли участь соціолог Євген Магда й історик Андрій Іванець (Судети-1938).

Черговий стрибок зіставлень Путіна і Гітлера відбувся після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 р. У березні цього ж року кореспондент «АрміяInform» Сергій Лемеха виразно поставив знак рівності між Путіним і Гітлером. Насамперед він вказав на симпатію путіністів до спадку німецьких нацистів (у 2020 р. під час відкриття головного храму збройних сил Росії в Алабіно було оголошено, що на його території зберігатимуться трофейні костюм і кашкет Гітлера), підкреслив копіювання російськими пропагандистами промов нацистських вождів, проведення публічних заходів схожих за сценаріями із тим, що відбувалися у третьому рейху. В останньому випадку журналіст вказав на схожість між виступом Гітлера на стадіоні в Нюрнберзі у 1933 р. та участю Путіна у святкуваннях на стадіоні в Лужниках. С. Лемеха навів низку прикладів подібності промов Гітлера і Путіна: обидва заявляли, що не нав'язують силою якихось змін, вели мову про свою мирну позицію і прагнення врегульовувати конфлікти мирними, політичними засобами; наголошували на відсутності окупаційних планів щодо сусідів; підкреслювали свою роль захисників нацменшин (відповідно німецької в Чехословаччині та російської в Україні), яких начебто пригнічують та піддають геноциду; акцентували на історичній спорідненості певних міст, територій, країн зі своїми державами. Надалі С. Лемеха навів аналіз політологині Н. Пелагеші, яка знайшла багато спільного у промовах Путіна та Гебеля і твердила, що перший украв у другого промову «Про тотальну війну» (Лемеха, 2022).

Працівники УІНП Володимир Тілішак і Вікторія Яременко наголосили на тому, що Путін іде слідами Гітлера і порівняли його війну проти України з війною Німеччини проти Великобританії у 1940 р. Вони вказали на бомбардування Лондона і Ковентрі німецькою авіацією, провівши паралель між цими подіями і російськими ракетними обстрілами Києва і Харкова у 2022 р. (Тілішак, Яременко, 2022). Головна ідея статті полягала, однак, не у порівнянні Путіна з Гітлером, а в підкресленні героїзму українців, які протистоять російській агресії з такою ж мужністю, як у свій час британці трималися у війні з Німеччиною.

Схожі асоціації висловив Віктор Варницький у дописі для «Радіо Свобода», порівнявши бомбардування росіянами Маріуполя у березні 2022 р. і німцями англійських міст у 1940 р. Крім того, він знайшов чимало спільного в обґрунтовальній промові Гітлера щодо «необхідності» війни з Польщею і промові Путіна з приводу «спеціальної військової операції» проти України, звинуватив російського диктатора у геноциді українців, схожому на організований нацистами Голокост. Знищення Путіним своїх політичних опонентів також нагадало авторові політику Гітлера, як і використання російським диктатором поняття «нацзрадники», вперше зафіксоване у сумнозвісній «Майн Кампф» (Варницький, 2022). Водночас В. Варницький підводив

до думки про невідворотність покарання для кремлівського вождя і його поплічників, наводячи факти щодо Нюрнберзького процесу.

Більш широкі зіставлення запропонував генерал-лейтенант Сергій Корнійчук в інтерв'ю для «АрміяInform» у вересні 2022 р. Він окреслив такі головні завдання Гітлера: захистити «всіх німців», де б вони не були, не проживали; відновити велич арійської нації; повернути всі німецькі землі; визначати політику в усьому світі; заволодіти ресурсами, які дали б можливість забезпечити економічне зростання. Схожі завдання поставив собі Путін, розпочинаючи війни, захоплюючи території сусідніх країн під претекстом захисту росіян (Ткачук, 2022).

У березні 2022 р. група істориків за ініціативи медіагрупи «StarLight media» розробили медіапроект «Neveragain.media», в якому порівняли події в нацистській Німеччині та путінській Росії. Вони виокремили такі докази аналогічних дій Путіна і Гітлера: 1) відновлення армії (німецький диктатор робив це у 1930-х рр., перевівши країну на військовій рейки і збільшивши армію, а російський правитель порушив Договір про звичайні збройні сили в Європі і висунув гасло про «відновлення армії», збільшив її чисельність); 2) реваншизм (Гітлер обіцяв відновити велич Німеччини, повернути втрачені землі і сформував концепцію зовнішнього ворога, який «завдає удару в спину»; Путін заявив про «вставання з колін» Росії, неприпустимості її «припинення», про здатність «повторити» перемогу у світовій війні); 3) маска миротворця (обидва диктатори декларували мирні позиції, вели мову про захист співвітчизників за кордоном, наголошували на потребі встановити лад, спокій і припинити терор); 4) репресії і контроль над ЗМІ (Гітлер знищив опозиційну пресу, запровадив покарання за доступ до іноземних ЗМІ, ліквідував опозиційні партії, створив культ особи, боровся проти «дегенеративного мистецтва»; Путін наказував вбивати незалежних журналістів, політичних опонентів, знищив вільні ЗМІ, заблокував доступ до певних інтернет-ресурсів і соціальних мереж, впровадив суворе покарання за «наклеп на російську армію»); 5) провокація як прийом (обидва диктатори використовували інсценізовані провокації для початку воєн) (Шлях до агресії, 2022). Видання «Факти» також сперлося на думку істориків (передусім професора Юрія Шаповала) щодо схожих методів Путіна і Гітлера, зокрема й у сфері «виховання мас» (Михайлова, 2022).

Деякі особистісні характеристики самооцінки і світогляду Путіна та Гітлера підкреслив В. Портников у статті «Путін і Гітлер. До чого доведе керівника Росії війна з Україною?» (грудень 2022 р.). Він вказав на те, що упевненість Путіна у перемозі Росії попри реальний стан справ впливає із його хибних уявлень про світ, що сформувалися під впливом тривалого життя «у власному світі», отримання дозованої і переважно неадекватної інформації від своєї адміністрації та військових, які бояться засмутити диктатора. Приблизно в такому ж становищі перебував Гітлер, який майже до останніх днів життя не вірив у поразку Німеччини і будував плани про контрнаступ. Чинovníки, які намагалися надати фюреру правильну інформацію, негайно усувалися. Навіть найближчий соратник Герман Герінг опинився в ізоляції після того, як розповів Гітлеру про реальний стан справ на фронті. Ситуація із ухваленням рішень у Росії, як зауважує публіцист, дивовижно нагадує Рейх: апаратна логіка під час ухвалення рішень; відсутність конкуренції думок; змагання чиновників за прихильність першої особи. Путін перетворився на «людину у футлярі», причому дуже небезпечну, оскільки він не вірить у переговори і компроміси, не допускає думки про власну поразку (Портников, 2022).

Схожі міркування висловив і Стефан Закревський для медіа «Хвиля»: російський диктатор, як і Гітлер, ніколи не був гарним стратегом, всі його рішення базуються на його вірі в те, що він повинен виконати свою історичну місію, яка полягає у нанесенні геополітичної поразки Заходу (Закревський, 2022). Неадекватність нацистського і рашистського диктаторів підкреслив Олександр Михельсон, який у квітні 2022 р. порівнював Путіна з Гітлером зразка 1945-го року, котрого неминуче чекає поразка. А накази російського вождя щодо окупації України нагадали йому накази нацистського фюрера, який за кілька днів до самогубства доручав командувачам своїх танкових армій перейти у наступ (Михельсон, 2022).

Дещо інший порівняльний ракурс запропонував філософ Олексій Панич, зіставивши Путіна з Муссоліні. На його думку, Муссоліні не був расистом, тож до його Національної фашистської партії належали не лише італійці, але й представники інших національностей, зокрема євреї. Не можна назвати антисемітом і Путіна (Панич, 2022). Подібні міркування роком пізніше висловив Юрій Кобзар у статті на сайті інформаційної агенції УНІАН. Спершись на статтю американського офіцера-розвідника Діна Д. Лагаттути, він відкинув порівняння Путіна з Гітлером, а сучасної Росії – з Німеччиною періоду Другої світової війни. Натомість запропонував зіставлення Путіна з Муссоліні, який «проклав дорогу Гітлеру». На думку автора, сьогодні Путін прокладає дорогу більш грізній силі – Китаю. Агресію Росії проти України треба зіставити з війною Італії проти Ефіопії у 1935–1936 рр. Успіх Росії у війні з Україною може захопити Китай до військових дій щодо Тайваню, подібно як успіх Італії підбадьорив Гітлера до війни у Європі (Кобзар, 2024).

У 2023 р. аналітичний портал «Слово і Діло» актуалізував свою інфографіку про схожість між російським і німецьким диктаторами, сформовану у 2014 р. Загалом вона залишилася ідентичною з попереднім варіантом, лише містила низку нових подібностей. Зокрема, стверджується, що вже до великої війни обидва диктатори здобули статус «поганого хлопця» у світовій політиці, але співгромадяни обоюнували їх. Зазначалося, що вони мали головних партнерів: Гітлер – італійського диктатора Б. Муссоліні, Путін – білоруського диктатора О. Лукашенка. В оновленій інфографіці автори відмовилися від згадки про «Мюнхенську змову» (можливо, тому, щоб не кидати тінь на теперішніх союзників України – Великобританію і Францію), яку замінили твердженням про «поділ Європи спільно з СРСР» у 1939 р. Якщо у попередньому варіанті інфографіки зіставлялися факти про вторгнення Гітлера у Польщу 1 вересня 1939 р., а Путіна в Україну 27 серпня 2014 р., то тепер на одному порівняльному шаблі з'явилася згадка про початок Другої світової війни через дії Гітлера і згадка про формування потужної міжнародної коаліції на підтримку України через дії Путіна (Залишилося, 2023). Останнє зіставлення, вочевидь, не зовсім коректне.

До того ж автори статті (на жаль, не підписані) процитували слова секретаря РНБО України О. Данілова про те, що Гітлер і Путін – це сіамські близнюки. Перший з них був одержимий знищенням євреїв, другий – хоче знищити українців (Залишилося, 2023). Зроблені авторами інфографіки на порталі «Слово і Діло» висновки поширила журналістка Анастасія Фещенко на сайті онлайн-медіа «Главком» (Фещенко, 2023). Думки ж О. Данілова про політичну спорідненість Путіна та Гітлера трансливала й журналістка «Главкому» Тетяна Кушнерик (Кушнерик, 2022).

Кореспондент ТСН Дмитро Святненко у травні 2023 р. стверджував, що Путін захоплюється Геббельсом і копіює Гітлера. Насамперед автор вів мову про удосконалення російським диктатором «технології геббельсівської пропаганди»

(процитував схвальні слова Путіна про Геббельса), знищення свободи преси і політичних конкурентів, що також відбувалося в нацистській Німеччині. Згадав і про російську «Юнармію», яку порівняв з Гітлерюгендом, використання нацистської символіки російськими військами в Україні («V», «Z»). Автор зазирнув і в особисте життя диктаторів: обидва намагалися вдавати з себе мачо, мали коханок. Обидва диктатори діють в інших країнах за допомогою підкуплених зрадників, погрожують суперзброєю, якій «немає аналогів», використовують двійників (Святненко, 2023). Політолог П. Олещук зауважив, що диктатор Путін захоплюється конспірологічними теоріями (Гончаренко, 2023). Журналіст Іван Магуряк нагадав, що Путін, як і Гітлер, втягнув у війну населення окупованих ним територій (Магуряк, 2023). Кореспонденти телеканалу «Freedom» наголосили на тому, що для двох диктаторів Україна – своєрідне сакральне місце. Гітлер уважав, що це територія з найбільш родючими та найкращими землями і тому вона повинна належати вищій расі – німцям. Путін упевнений – Україна може існувати тільки в складі Росії. Цікаво, що журналісти наголосили на перебуванні Гітлера у Маріуполі в грудні 1941 р. та Путіна у тому ж окупованому українському місті у березні 2023 р. (Путін VS Гітлер, 2023).

Наприкінці травня 2023 р. на інформаційному порталі «Західний фронт» було розміщено статтю львівського історика Руслана Сіромського, який розмірковував про схожі і відмінні риси правління Путіна та Гітлера. Дослідник зазначив, що і Гітлер, і Путін у своїх країнах знищили демократію, розправилися з опозицією, обмежили доступ до альтернативної інформації, вибудували потужну пропагандистську машину. При цьому російська пропаганда перевершила нацистську. Обидва диктатори вели мову про мир, починаючи війни, вказували на підступних ворогів, які не залишили їм іншого вибору аніж оборонятися. Пошук діалектичного ворога підкріплювали апеляцією до «історичної справедливості», транслюючи історичні міфи та фейки. І Гітлер, і Путін болісно переживали «геополітичні катастрофи»: перший – поразку Німеччини у Першій світовій війні і прийняття принизливого Версальського миру, другий – розпад СРСР. Вони обидва бачили себе «збирачами історичних земель», імітували діалог, використовували слабкості опонентів, підкреслювали велич й історичну «обраність» своїх народів (Сіромський, 2023).

Після сумнозвісного інтерв'ю Путіна американському журналістові Такеру Карлсону, у публіцистів та експертів з'явилися нові підстави для аналогій між російським і нацистським диктаторами. Борис Бахтєєв у своєму блозі на сайті «Детектор. Медіа» зауважив, що Путін знову перекинув відповідальність за початок Другої світової війни з Гітлера на Польщу – з агресора на жертву. «Путін методично й послідовно виводить Гітлера й гітлерівську Німеччину з-під обвинувачень у розв'язуванні Другої світової війни» (Бахтєєв, 2024), – зауважив автор, запевняючи, що російський диктатор є шанувальником фюрера. Помітив він і те, що Путін ненавидить Президента України В. Зеленського і часто згадає про його єврейське походження (Бахтєєв, 2024). Вочевидь, йому неприємна думка, що етнічний єврей перебуває на чолі держави, яка, на переконання Путіна, має належати Росії. Так Б. Бахтєєв підводить до думки: Путін – гітлерист (Бахтєєв, 2024). Політолог П. Олещук також помітив захоплення Путіна діями нацистів, наявність у нього уявлень про «історичні права», якими начебто можна виправдати будь-яку агресію, а також навів аналогію між думками російського диктатора про Україну як «штучну державу» та міркуваннями Гітлера про Чехословаччину (Олещук, 2024).

На демонстрацію Путіним фактичної солідарності з Гітлером вказує і В. Портников після ознайомлення з інтерв'ю російського диктатора Т. Карлсону. Він зауважив, що Путін вів мову про захист Росії від агресії з боку України та, у майбутньому, Польщі. Схожі виправдання для нападу Німеччини на Польщу використав і Гітлер, заявивши про необхідність відповісти на напад поляків. «І в цій несподіваній солідарності – весь цинізм політичного амплуа Путіна, якому вдається одночасно звинувачувати Україну в нацизмі й користуватися ідеологічними практиками цього самого нацизму», – відзначив журналіст (Портников, 2024). Про реабілітацію Путіним нацизму вів мову Богдан Кушнір на сторінках газети «Голос України» (Кушнір, 2024).

На початку 2025 р. посол України у Великобританії, колишній головнокомандувач Збройних Сил України Валерій Залужний у своїй колонці на сайті «Української правди» опублікував статтю-розмірковування про приреченість диктаторських режимів. При цьому він спирався на праці відомої політологині Ханни Арендт й української історикині Лариси Якубової, та вказував про типологічну подібність політичної діяльності Гітлера та Путіна. Автор згадав дві «дуже схожі» Олімпіади, визнання журналом «Time» двох диктаторів людьми року з різницею у 70 років, проте не акцентував на цьому увагу, вочевидь не вважаючи такі факти основними атрибутами схожості. На відміну від інших авторів, В. Залужний провів паралель між захопленням Німеччиною Судетської області і війною Росії проти Грузії у 2008 р. Крім того, вказав на такі схожі риси політичних режимів двох диктаторів: 1) створення системи залежних і відданих їм людей; 2) створення образу зовнішньої і внутрішньої загрози для внутрішнього користування й утримання власної безмежної влади; 3) тривала підготовка до війни; 4) створення потужної пропагандистської машини; 5) проведення псевдореферендумів на окупованих територіях; 6) представлення агресії як захисту від нападу. На думку В. Залужного, диктаторські режими більше пристосовані до війни, однак диктатори допускають фатальні помилки: для Гітлера такою став напад на СРСР у червні 1941 р., для Путіна – напад на Україну в лютому 2022 р. (Залужний, 2025).

Українські ЗМІ активно транслювали думки західних політиків й інтелектуалів, які порівнювали Путіна з Гітлером. Зокрема, передавали слова принца Чарльза, який під час візиту до Канади і відвідин одного з музеїв у травні 2014 р. порівняв російського президента з нацистським фюрером (Принц Чарльз, 2014). У 2015 р. онлайн-медіа «Лівий берег» поширило думку відомого американського політолога Збігнева Бжезінського, який вважав, що між Путіним і Гітлером є деякі спільні риси, але також є певні відмінності. Зокрема, Гітлер ніколи не був особливо зацікавлений у тому, щоб особисто стати багатієм, натомість Путін має побічний інтерес у тому, щоб збагатитися (Бжезінський розповів, 2015). Телеканал «Еспресо» у квітні 2022 р. поширив висновки американського журналіста Джона Блейка, який запевняв, що Путін повторює фатальні помилки Гітлера під час вторгнення до СРСР (Путін повторює фатальні помилки, 2022). У 2023 р. на сайті «New Voice» було опубліковано міркування голови Наукової ради Меморіального центру Голокосту «Бабин Яр» о. Патріка Дебуа про схожість путінської і гітлерівської пропаганди (Найпотужніший інструмент війни, 2023).

У листопаді 2023 р. журналіст Роман Гончаренко розкрив погляди німецького публіциста Вінфріда Шнайдера-Детерса, викладені у книзі «Війна Росії в Україні. Німецькі дебати про мир, фашизм і воєнні злочини 2022 – 2023». Наголосимо, що автор книги порівнював, але не ототожнював Путіна з Гітлером і при виявленні схожих аспектів завжди намагався підкреслити відмінності. Так, він уважав, що Путін однозначно не є антисемітом, яким, без сумніву, був Гітлер. Крім того,

німецький диктатор відверто висловлювався про свої плани відновлення імперії, натомість Путін їх спочатку приховував. У світогляді російського тирана присутні релігійні та расистські елементи, однак вони не так чітко визначені як у Гітлера (Гончаренко, 2023).

Журналіст Ігор Бережанський у травні того ж року навів думку президента Чехії Петера Павела, який порівнював Путіна і Гітлера (Бережанський, 2023). У січні 2024 р. міністр закордонних справ Великобританії Джеймс Кемерон також порівнював Путіна з Гітлером і закликав не умиротворяти його (Кемерон порівнював Путіна, 2024). У червні того ж року під час урочистостей з нагоди висадки військ антигітлерівської коаліції у Франції світові лідери прирівняли російську війну проти України до війн, які розв'язував Гітлер у Європі (Цюпин, 2024).

Доцільно відзначити, що певний вплив на формування образу Путіна як новітнього Гітлера в українському медіапросторі справили й спеціальні історичні відеопроєкти, розміщені на Youtube (Fuehrer 2.0 (відео); Путін, Гітлер (відео)). Вочевидь, історична компаративістика світових та українських ЗМІ справила відповідний вплив на закріплення топосу «Путін = Гітлер» у свідомості переважної більшості українців. Показово, що 94 % українців у травні 2023 р. вважали Путіна – сучасним Гітлером (Степанюк, 2023). Припускаємо, що їхня думка не зміниться ще тривалий час.

Висновки. Отже, українські ЗМІ в роки сучасної російсько-української війни активно використовували порівняння діяльності російського і нацистського диктаторів. При цьому порівняльні конструкції часто виходили за межі звичайного зіставлення двох історичних особистостей, а охоплювали аналіз внутрішньої та зовнішньої політики німецького і російського урядів, геополітичного становища двох країн, успішність воєнних дій тощо. Вже у 2014 р. українські медіа вказували на такі подібності у політиці двох диктаторів: 1) культ особистості; 2) система пропаганди та зомбування; 3) реваншизм; 4) політика імперіалізму; 5) створення образу зовнішнього ворога; 6) використання етнічного питання у зовнішній політиці; 7) обмеження прав громадян, насамперед сексуальних меншин; 8) централізація влади; 9) утиски інакодумства та опозиції; 10) підтримка ультраправих та нацистських партій в Європі. Особливої популярності серед українських публіцистів набула аналогія щодо здійснення гітлерівською Німеччиною аншлюсу Австрії і захоплення Судет у 1938 р. та проведення путінською Росією анексії Криму, окупації частини українського Донбасу у 2014 р. Особливий стрибок зіставлень Путіна і Гітлера в українських ЗМІ відбувся після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 р. При цьому журналісти акцентовано ставили знак рівності між Путіним і Гітлером, підкреслювали симпатії російського диктатора до нацистського фюрера, порівнювали їхні геноцидні наміри і дії щодо українців і євреїв. У низці публікацій вказувалася психологічна подібність диктаторів: надмірна упевненість у власних поглядах, хибні уявлення про реальність, закритість до об'єктивної інформації, нездатність оцінити ризики і наслідки своїх дій, відсутність стратегічного бачення, зацикленість на Україні як сакральній території. Дещо інший порівняльний ракурс запропонували філософ О. Панич і журналіст Ю. Кобзар, зіставивши Путіна з Муссоліні. Треба визнати, що журналісти значно менше уваги присвячували пошуку і актуалізації відмінних рис між Путіним і Гітлером, концентруючи увагу на подібних рисах і діях, історичні паралелі між якими доволі легко вдавалося провести з огляду на схожість мотивів і дій усіх диктаторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Бахтєєв, Б. (2024). Путін і Гітлер: у чому Україна мала б переконувати світ. *Детектор.Медіа*. URL: <https://detector.media/blogs/article/225832/2024-04-23-putin-i-gitler-u-chomu-ukraina-mala-b-perekonuvaty-svit/>

Бережанський, І. (2023). Президент Чехії порівняв дії Путіна з Гітлером. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/ato/prezident-chehiyi-porivnyav-diyi-putina-z-gitlerom-2324206.html>

Бжезинський розповів. (2015). Бжезинський розповів, чим Путін відрізняється від Гітлера. URL: https://lb.ua/world/2015/07/05/310127_bzhezinskiy_rasskazal_putin.html

Варницький, В. (2022). «Звичайний рашизм»: Путін відверто і послідовно наслідує Гітлера. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-hitler-narad-na-ukrayinu/31765500.html>

Галів, М., Гранд, М. (2024). «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини (рецензія на: Якубова Л. Україна та українці в світоглядній матриці «русского мира». Аналітична записка / відповідальний редактор В.А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 72 с.). *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія, Спецвипуск*, 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

Галів, М., Гранд, М., Бойчин, Р. (2024). Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 72(1). 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

Галів, М., Ільницький, В. (2023). Характер сучасної російсько-української війни (2014 – 2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Історія*, 13/55, 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

Галів, М., Ільницький, В., Карпенко, О. (2024). Проблематика геноциду Росії щодо українців в українських засобах масової інформації (2022 – 2024). *Новітня доба*, 12, 75–96. DOI: 10.33402/nd.2024-12-75-96

Галів, М., Карпенко, О. (2024). Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022–2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*, 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

Галів, М., Свйонтик, О. (2023). Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*, 3 (211), 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

Глібіщук, М., Ільницький, В., Старка, В. (2022). Як ідеологічні засади білогвардійського руху вплинули на світогляд В. Путіна. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 53 (1), 12–21.

Гончаренко, А. (2023). «Впадає в конспірологічну маячню»: експерт пояснив, що у Путіна спільного з Гітлером. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/svit/vpadaye-v-konspirologichnu-mayachnyu-ekspert-poyasniv-scho-u-putina-spilnogo-z-gitlerom-2272153.html>

Гончаренко, Р. (2023). Німецький публіцист порівняв Путіна та Гітлера. URL: <https://www.dw.com/uk/porivnuvati-putina-ta-gitlera-ne-oznachaє-rivnati-avtor-knigi-pro-vijnu-rf-v-ukraini/a-67395370>

Закревський, С. (2022). Путін, Гітлер – що спільного? *Хвиля*. URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/249750-putin-gitler-shcho-spilnogo>

Залишилося. (2023). Залишилося тільки застрелитися в бункері: як путін йде слідами Гітлера. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/13/infografika/svit/zalyshylosya-tilky-zastrelytysya-bunkeri-yak-putin-jde-slidamy-hitlera>

Залужний, В. (2025). Диктатури вміють воювати, але вони все одно програють. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/01/27/7495441/>

Ільницький, В., Старка, В., Галів, М. (2022). Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*, 5, 43–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>

Ільницький, В., Куцька, О. (2023). Періодизація російсько-української війни (2014 – 2022) в українському науковому дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 162–177.

Кемерон порівняв Путіна. (2024). Кемерон порівняв Путіна з Гітлером і закликав «не умиротворяти його». *LB*. URL: https://lb.ua/world/2024/01/18/594304_kemeran_porivnyav_putina_z_gitlerom_i.html

Кобзар, Ю. (2024). Путін – не Гітлер, а Україна – не Польща: експерт вказав на іншу історичну паралель. URL: <https://www.unian.ua/world/putin-ne-gitler-a-ukrajina-ne-polshcha-ekspert-vkazav-na-inshu-istorichnu-paralel-12528153.html>

Кузнєцова, Є. (2015). Порівняння Путіна з Гітлером у західних ЗМІ. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/01/28/7056573/>

Кушнерик, Т. (2022). Чим схожі Путін та Гітлер: пояснення РНБО. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/chim-skhozhi-putin-ta-hitler-pojasnennja-rnbo-892708.html>

Кушнір, Б. (2024). Путін і Гітлер. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/376844>

Лемеха, С. (2022). Путін = Гітлер, або Короткий урок фашистської риторики. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/25/putin-gitler-abo-korotkyj-urok-fashystskoyi-rytoryky/>

Магуряк, І. (2023). Так само приречений на поразку: Путін наслідуює Гітлера навіть в деталях. *24 канал*. URL: https://24tv.ua/putin-nasliduye-gitlera-navit-detalyah-porivnyannya_n2273473

Михайлова, О. (2022). Путін & Гітлер: знайти схожість або як “руський мір” будують нацистськими методами. *Факти*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20220509-putin-gitler-znajty-shozhist-abo-yak-russkij-mir-buduyut-naczystskymu-metodamy/>

Михельсон, О. (2022). Путін вже – як Гітлер у свої останні дні. *Цензор.НЕТ*. URL: https://censor.net/ua/blogs/3337632/putn_vje_yak_gtler_u_svo_ostann_dn_tsitatnik

Мокрик, Р. (2015). Путін, Європа і далека країна. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/32069>

Найпотужніший інструмент війни. (2023). Найпотужніший інструмент війни. Що спільного між пропагандою Путіна та Гітлера і як цьому протистояти. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/propaganda-putina-i-gitlera-porivnyannya-pidhodiv-i-naslidkiv-video-50314442.html>

Немцов, Б. (2014). Россия долгие годы была беременна нацизмом. И он пришел. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/columns/nemcov/124318-rossija-dolgie-gody-byla-beremenna-natsizmom.-i-on-prishel.html>

Олещук, П. (2024). Інтерв'ю Путіна: завершений образ російського нацизму. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3830397-intervu-putina-zaversenij-obraz-rosijskogo-nacizmu.html>

Панич, О. (2022). Муссоліні чи Гітлер? Путін переплюнув обох. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/columns/olexpanuch/mussolini-chi-gitler-putin-pereplyunuv-oboh-862436.html>

Портников, В. (2016). Друга світова. Нині у ролі окупанта виступає не Гітлер, а Путін. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27720437.html>

Портников, В. (2019). Наші Судети. *LB*. URL: https://lb.ua/news/2019/03/15/422091_sudeti_.html

Портников, В. (2022). Путін і Гітлер. До чого доведе керівника Росії війна з Україною? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-i-hitler/32191834.html>

Портников, В. (2024). Карлсон і Путін: президент РФ продемонстрував фактичну солідарність з Гітлером. *Крим. Реалії*. URL: <https://ua.krymr.com/a/putin-karlson-interviu-hitler/32814298.html>

Принц Чарльз. (2014). Принц Чарльз порівняв Путіна з Гітлером. (2014). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/21/7025952/>

Путін VS Гітлер. (2023). Путін VS Гітлер: схожість диктаторів аналізуємо з істориком Георгієм Касьяновим. URL: <https://uatv.ua/uk/putin-vs-gitler-shozhist-dyktatoriv-analizuyemo-z-istorykom-georgiyem-kasyanovym/>

Путін повторює фатальні помилки. (2022). Путін повторює фатальні помилки Гітлера під час вторгнення до Радянського Союзу. Переклад статті CNN. *Еспресо*. URL: <https://espresso.tv/putin-povtoryue-fatalni-pomilki-gitlera-pid-chas-vtorgnennya-do-radyanskogo-soyuzu-pereklad-statti-cnn>

Путін, Гітлер (відео). *Путін, Гітлер. Що спільного? Ми порівняли промови диктаторів*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HKcURfaUnAU>

Путін, Гітлер і діти. (2014). *Путін, Гітлер і діти*. URL: https://espresso.tv/article/2014/07/14/putin_hitler_i_dity

Святенко, Д. (2023). Путін захоплюється Геббельсом і копіює Гітлера: чи дотримається всієї паралелі. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/putin-zahoplyuyetsya-gebbelsom-i-kopiyuye-gitlera-chi-dotrimayetsya-vsiyeyi-paraleli-2323924.html>

Сіромський, Р. (2023). У пошуках слави: чим Путін нагадує Гітлера? *Західний інформаційний фронт*. URL: <https://zahidfront.com.ua/news/U-poshukax-slavi-chim-Putin-nagadyue-Gitlera.html>

Смолій, В. (ред.). (2023). *ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минулини. Діалоги з істориками*. Відпов. ред. Валерій Смолій; упоряд.: Геннадій Боряк, Олексій Ясь, Світлана Блащук. Київ: НАН України. Ін-тут історії України, 2023. Книга 3. 844 с.

Солодько, П. (2018). Путін – учень Гітлера. Нинішня Росія, як по нотах, повторює гібридні прийоми нацистів. *Тексти*. URL: https://texty.org.ua/articles/90200/Putin_uchen_Gitlera_Nynishna_Rosija_jak-90200/

Степанюк, М. (2023). Путін – сучасний Гітлер. Із цим твердженням згодні понад 90 % українців. *Факти*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230508-putin-suchasnyj-gitler-z-czym-verdzhenyam-zgodni-ponad-90-ukrayinciv/>

Судети-1938. (2016). Судети-1938 та Крим-2014: спільне та відмінне. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/sudeti-1938-ta-krim-2014-spilne-ta-vidminne>

Тилишак, В., Яременко, В. (2022). Путін йде слідами Гітлера. Українці ж тримаються як британці. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/putin-yde-slidamy-gitlera-ukrayinci-zh-trymayutsya-yak-brytanci>

Ткачук, Р. (2022). Путін торує шлях Гітлера і історично, і ментально – генерал-лейтенант Сергій Корнійчук. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/30/putin-toruye-shlyah-gitlera-i-istorychno-i-mentalno-general-lejtenant-sergij-kornijchuk/>

Фаріон, І. (2015). Мовна шизофренія від псевдоукраїнської влади. *Українська правда*. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/54e7ad4b148c1/page_21/

Фещенко, А. (2023). Путін йде слідами Гітлера: що спільного у двох диктаторів. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/zalishilosja-tilki-zastreletisja-v-bunkeri-jak-putin-jde-slidami-hitlera-902567.html>

Цветков, А. (2014). Путин и Гитлер: сходства и отличия. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/columns/cvetkov/124362-putin-i-gitler-shodstva-i-otlichija.html>

Цюпин, Б. (2024). Західні союзники дають зрозуміти, що Путін діє як Гітлер, а Росія, як нацистська Німеччина. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7646585.html>

Шлях до агресії. (2022). Шлях до агресії: Перший доказ, що Путін повторює дії Гітлера. URL: <https://www.stb.ua/ua/2022/03/24/shlyah-do-agresiyi-pershyj-dokaz-shho-putin-povtoryuye-diyi-gitlera/>

Як Володимир Путін. (2014). Як Володимир Путін йде шляхом Адольфа Гітлера (Інфографіка). *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/4508/2014-09-01/kak-vladimir-putin-idet-putem-adolfa-gitlera-infografika.html>

Fuhrer 2.0 (відео). *Fuhrer 2.0 Гітлер vs Путін: тасмниці диктаторів. Частина 1*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kqh6tGckRI8>

Khodarkovsky, M. (2022). Russia's War in Ukraine: How the 19th Century Imperialism and 20th Century Fascism Found Home in the 21st Century Russia. *The Journal of East Asian Affairs*, 35(1), 95–112. URL: <http://www.jstor.org/stable/45441315>

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281–297. DOI: 10.29302/auash.2021.25.1.14

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Education between “class” and “nation”: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszlosci*, 24 (2), 123–139. DOI: 10.31648/ep.9671

Ilnytskyi, V., & Haliv M. (2022). Theoretical Argumentation in the Historical Narrative of Ukraine of the Second Half of the 19th – First Half of the 20th century (on the Example of Research in the History of Education). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 3 (39), 66–80. DOI: 10.33782/eminak2022.3(39).591

Laustsen, L., & Petersen, M. B. (2017). Perceived Conflict and Leader Dominance: Individual and Contextual Factors Behind Preferences for Dominant Leaders. *Political Psychology*, 38(6), 1083–1101. URL: <http://www.jstor.org/stable/45094409>

Lewis, C. (2020). Contemporary Russian Messianism under Putin and Russian Foreign Policy in Ukraine and Syria. *The Slavonic and East European Review*, 98(3), 531–559. URL: <https://doi.org/10.5699/slaveasteurorev2.98.3.0531>

Lynch, A. C. (2022). Putin's Russia. *Great Decisions*, 41–52. URL: <https://www.jstor.org/stable/27331125>

Motyl, A. J. (2016). Putin's Russia as a fascist political system. *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (1), 25–36. URL: <https://www.jstor.org/stable/48610431>

Motyl, A. J., & Hölscher, I. (2009). Russland: Volk, Staat und Führer: Elemente eines faschistischen Systems. *Osteuropa*, 59(1), 109–123. URL: <http://www.jstor.org/stable/44934354>

Scheppele, K. L. (2018). Autocratic Legalism. *The University of Chicago Law Review*, 85(2), 545–584. URL: <https://www.jstor.org/stable/26455917>

Sperling, V. (2016). Putin's macho personality cult. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(1), 13–23. URL: <https://www.jstor.org/stable/48610430>

The Russian-Ukrainian war. (2022). *The Russian-Ukrainian war (2014 – 2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. 1436 p.

Tovares, A. V. (2021). Online Political Trolling as Bakhtin's Carnival: Putin's “Discrowning” by Pro-Ukrainian Commenters. In C. Gordon (Ed.), *Approaches to Discourse Analysis*, (pp. 159–174). Georgetown University Press. DOI: 10.2307/j.ctv1wdvwzn.15

REFERENCES

Bakhtiev, B. (2024). Putin i Hitler: u chomu Ukraina mala b perekonuvaty svit [Putin and Hitler: What Ukraine Should Convince the World]. *Detektor.Media*. URL: <https://detector.media/blogs/article/225832/2024-04-23-putin-i-gitler-u-chomu-ukraina-mala-b-perekonuvaty-svit/> [in Ukrainian].

Berezhanskyi, I. (2023). Prezydent Chekhii porivniav dii Putina z Hitlerom [The President of the Czech Republic Compared Putin's Actions with Hitler]. *TSN*. URL: <https://tsn.ua/ato/prezydent-chehiyi-porivnyav-diyi-putina-z-gitlerom-2324206.html> [in Ukrainian].

Bzhezynskyi rozpoviv. (2015). Bzhezynskyi rozpoviv, chym Putin vidrizniaetsia vid Hitlera [Brzezinski Told How Putin Differs from Hitler]. *LB*. URL: https://lb.ua/world/2015/07/05/310127_bzhezynskiy_rasskazal_putin.html [in Ukrainian].

Varnytskyi, V. (2022). «Zvychainyi rashyzm»: Putin vidverto i poslidovno nasliduie Hitlera [“Ordinary Racism”: Putin is openly and consistently imitating Hitler]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-hitler-napad-na-ukrayinu/31765500.html> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Grand, M. (2024). «Russkyi mir» proty Ukrainy: korotka dekonstruktsiia novitnoi rosiiskoi heopolitychnoi doktryny [«Russian world» against Ukraine: a brief deconstruction of the newest Russian geopolitical doctrine]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya Istoriia, Spetsvypusk – Problems of the humanities. Series: History, Special Issue*, 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16 [in Ukrainian].

Haliv, M., Grand, M., & Boychyn, R. (2024). Pochatok povnomasshtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy u vysvitleni polskoho informatsiinoho portalu «Nowa Europa Wschodnia» (liutyi-berezen 2022 r.) [The beginning of a full-scale war of Russia against Ukraine according to the Polish information portal “Nowa Europa Wschodnia” (February – March 2022)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the humanities*, 72(1), 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7 [in Ukrainian].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Kharakter suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2023): vitchyzniani istoriohrafichnyi dyskurs [The Nature of the Modern Russian-Ukrainian War (2014 – 2023): Ukrainian Historiographical Discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya: Istoriia – Problems of the humanities. Series: History*, 13/55, 47–73. [in Ukrainian].

Haliv, M., Ilnytskyi, V., & Karpenko, O. (2024). Problematyka henotsydu Rosii shchodo ukraintsiv v ukrainskykh zasobakh masovoi informatsii (2022 – 2024) [The issue of Russian genocide against Ukrainians in the Ukrainian media (2022 – 2024)]. *Novitnia doba*, 12, 75–96. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Karpenko, O. (2024). Vykradennia ukrainskykh ditei rosiiskymy okupantamy (2022 – 2024): za materialamy vitchyznianskykh mas-media [Kidnapping of Ukrainian children by Russian occupants (2022 – 2024): according to the materials of the Ukrainian media]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii, Spetsvypusk – Problems of the humanities. Series: History, Special Issue*, 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5 [in Ukrainian].

Haliv, M., & Sviontyk, O. (2023). Osvita yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovah suchasnoi rosiysko-ukrainskoi viyny: pravovi zasady, problemy, dosvid i zavdannia [Education as a component of Ukraine’s national security in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war: legal principles, problems, experience and tasks]. *Molod i rynek – Youth & market*, 3 (211), 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194 [in Ukrainian].

Hlibishchuk, M., Ilnytskyi, V., & Starka, V. (2022). Yak ideolohichni zasady bilohvardiiskoho rukhu vplynuly na svitohliad V. Putina [How the ideological principles of the White Guard movement influenced V. Putin’s worldview]. *Current issues of the humanities*, 53 (1), 12–21. [in Ukrainian].

Honcharenko, A. (2023). “Vpadaie v konspirolohichnu maiachniu”: ekspert poiasnyv, shcho u Putina spilnoho z Hitlerom [“Falling into conspiracy delusion”: an expert explained what Putin has in common with Hitler]. *TSN*. URL: <https://tsn.ua/svit/vpadaye-v-konspirologichnu-mayachnyu-ekspert-poyasniv-scho-u-putina-spilnogo-z-gitlerom-2272153.html> [in Ukrainian].

Honcharenko, R. (2023). Nimetskyi publitsyst porivniav Putina ta Hitlera [A German publicist compared Putin and Hitler]. URL: <https://www.dw.com/uk/porivnuvati-putina-ta-gitlera-ne-oznacae-rivnati-avtor-knigi-pro-vijnu-rf-v-ukraini/a-67395370> [in Ukrainian].

Zakrevskyi, S. (2022). Putin, Hitler – shcho spilnoho? [Putin, Hitler – what do they have in common?]. *Khvylya*. URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/249750-putin-gitler-shcho-spilnogo> [in Ukrainian].

Zalyshylosia. (2023). Zalyshylosia tilky zastrelytysia v bunker: yak putin yde slidamy Hitlera [All that remains is to shoot yourself in the bunker: how Putin follows in Hitler’s footsteps]. *Slovo i Dilo*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/13/infografika/svit/zalyshylosya-tilky-zastrelytysya-bunker-yak-putin-jde-slidamy-hitlera> [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V. (2025). Dyktatury vmiiut voiuvaty, ale vony vse odno prohraiut [Dictatorships know how to fight, but they still lose]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/01/27/7495441/> [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., Starka, V., & Haliv, M. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukrainy [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5, 43–55. DOI: 10.15407/uhj2022.05.043 [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Kutska, O. (2023). Periodyzatsiia rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2022) v ukrainskomu naukovomu dyskursi [Periodization of the Russian-Ukrainian war (2014 – 2022) in Ukrainian scientific discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii*, 13/55, 162–177. [in Ukrainian].

Kameron porivniav Putina. (2024). Kameron porivniav Putina z Hitlerom i zaklykav «ne umyrotvoriaty yoho» [Cameron compared Putin to Hitler and urged “not to appease him”]. *LB*. URL: https://lb.ua/world/2024/01/18/594304_kameron_porivnyav_putina_z_gitlerom_i.html [in Ukrainian].

Kobzar, Yu. (2024). Putin – ne Hitler, a Ukraina – ne Polshcha: ekspert vkazav na inshu istorychnu paralel [Putin is not Hitler, and Ukraine is not Poland: the expert pointed to another historical parallel]. *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/world/putin-ne-gitler-a-ukrajina-ne-polshcha-ekspert-vkazav-na-inshu-istorichnu-paralel-12528153.html> [in Ukrainian].

Kuznietsova, Ye. (2015). Porivniannia Putina z Hitlerom u zachidnykh ZMI [Comparison of Putin with Hitler in Western media]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/01/28/7056573/> [in Ukrainian].

Kushneryk, T. (2022). Chym skhozhi Putin ta Hitler: poiasnennia RNBO [What are Putin and Hitler similar to: explanation of the NSDC]. *Glavkom*. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/chim-skhozhi-putin-ta-hitler-poiasnennja-rnbo-892708.html> [in Ukrainian].

Kushnir, B. (2024). Putin i Hitler [Putin and Hitler]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/376844> [in Ukrainian].

Lemekha, S. (2022). Putin = Hitler, abo Korotkyi urok fashystskoi rytoryky [Putin = Hitler, or a Short Lesson in Fascist Rhetoric]. *ArmiiaInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/25/putin-gitler-abo-korotkyj-urok-fashystskoyi-rytoryky/> [in Ukrainian].

Mahuriak, I. (2023). Tak samo pryrechenyi na porazku: Putin nasliduie Hitlera navit v detaliakh [Also Doomed to Defeat: Putin Imitates Hitler Even in Details]. *24 kanal*. URL: https://24tv.ua/putin-nasliduye-gitlera-navit-detalyah-porivnyannya_n2273473 [in Ukrainian].

Mykhailova, O. (2022). Putin & Hitler: znaity skhozhist abo yak “russkii mir” buduut natsystskymy metodamy [utin & Hitler: Finding Similarities or How the “Russian World” is Built by Nazi Methods]. *Fakty*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20220509-putin-gitler-znajty-shozhist-abo-yak-russkij-mir-buduyut-naczystskymy-metodamy/> [in Ukrainian].

Mykhelson, O. (2022). Putin vzhe – yak Hitler u svoi ostanni dni [Putin is already like Hitler in his last days]. *Tsenzor.NET*. URL: https://censor.net/ua/blogs/3337632/putn_vje_yak_gtler_u_svo_ostann_dn_tsitatnik [in Ukrainian].

Mokryk, R. (2015). Putin, Yevropa i daleka kraina [Putin, Europe and a distant country]. *Zbruch*. URL: <https://zbruc.eu/node/32069> [in Ukrainian].

Naipotuzhnishyi instrument viiny. (2023). Naipotuzhnishyi instrument viiny. Shcho spilnogo mizh propahandoiu Putina ta Hitlera i yak tsomu protystoiaty [The most powerful tool of war. What do Putin and Hitler’s propaganda have in common and how to resist it]. *New voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/propaganda-putina-i-gitlera-porivnyannya-pidhodiv-i-naslidkiv-video-50314442.html> [in Ukrainian].

Nemtsov, B. (2014). Rossyia dolhye hody byla beremenna natsyzmom. I on pryshel [Russia has been pregnant with Nazism for many years. And he came]. *Glavkom*. URL: <https://glavcom.ua/columns/nemcov/124318-rossija-dolgie-gody-byla-beremenna-natsizmom.-i-on-prishel.html> [in Russian].

Oleshchuk, P. (2024). Interviu Putina: zavershenyi obraz rosiiskoho natsyzmu [Putin’s interview: the complete image of Russian Nazism]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3830397-intervu-putina-zaversenij-obraz-rosijskogo-nacizmu.html> [in Ukrainian].

Panych, O. (2022). Mussolini chy Hitler? Putin pereplunuv obokh [Mussolini or Hitler? Putin outdid both]. *Glavkom*. URL: <https://glavkom.ua/columns/olexpanuch/mussolini-chi-gitler-putin-pereplyunuv-oboh-862436.html> [in Ukrainian].

Portnykov, V. (2016). Druha svitova. Nyni u roli okupanta vystupaie ne Hitler, a Putin [World War II. Now the role of the occupier is not Hitler, but Putin]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27720437.html> [in Ukrainian].

Portnykov, V. (2019). Nashi Sudety [Our Sudety]. *LB*. URL: https://lb.ua/news/2019/03/15/422091_sudeti_.html [in Ukrainian].

Portnykov, V. (2022). Putin i Hitler. Do choho dovede kerivnyka Rosii viina z Ukrainoiu? [Putin and Hitler. What will the war with Ukraine bring to the leader of Russia?]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-i-hitler/32191834.html> [in Ukrainian].

Portnykov, V. (2024). Karlson i Putin: prezydent RF prodemonstruvav faktychnu solidarnist z Hitlerom [Carlson and Putin: the Russian president demonstrated de facto solidarity with Hitler]. *Krym.Realii*. URL: <https://ua.krymr.com/a/putin-karlson-interviu-hitler/32814298.html> [in Ukrainian].

Prynts Charlz. (2014). Prynts Charlz porivniav Putina z Hitlerom [Prince Charles compared Putin to Hitler]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/21/7025952/> [in Ukrainian].

Putin VS Hitler. (2023). Putin VS Hitler: skhozhist dyktatoriv analizuiemo z istorykom Heorhiiem Kasianovym [Putin VS Hitler: we analyze the similarities of dictators with historian Georgy Kasianov]. *UAtv*. URL: <https://uatv.ua/uk/putin-vs-gitler-shozhist-dyktatoriv-analizuyemo-z-istorykom-georgiyem-kasyanovym/> [in Ukrainian].

Putin povtoriuie fatalni pomylyky. (2022). Putin povtoriuie fatalni pomylyky Hitlera pid chas vtorhnennia do Radianskoho Soiuzu. Pereklad statii CNN [Putin repeats Hitler's fatal mistakes during the invasion of the Soviet Union. Translation of the CNN article]. *Espreso*. URL: <https://espresso.tv/putin-povtoryue-fatalni-pomilki-gitlera-pid-chas-vtorgnennya-doradyanskogo-soyuzu-pereklad-statii-cnn> [in Ukrainian].

Putin, Hitler (video). Putin, Hitler. Shcho spilnogo? My porivnialy promovy dyktatoriv [Putin, Hitler. What do they have in common? We compared the speeches of the dictators]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HKcURfaUnAU> [in Ukrainian].

Putin, Hitler i dity. (2014). Putin, Hitler i dity [Putin, Hitler and Children]. *Espreso*. URL: https://espresso.tv/article/2014/07/14/putin_hitler_i_dity [in Ukrainian].

Sviatenko, D. (2023). Putin zakhopliuietsia Hebbelsom i kopiiuie Hitlera: chy dotrymaietsia vsiei paraleli [Putin admires Goebbels and copies Hitler: will he keep all the parallels?]. *TSN*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/putin-zahoplyuyetsya-gebbelsom-i-kopiyuye-gitlera-chi-dotrimayetsya-vsiyeyi-paraleli-2323924.html> [in Ukrainian].

Siromskyi, R. (2023). U poshukakh slavy: chym Putin nahaduie Hitlera? [In search of glory: how does Putin resemble Hitler?]. *Zakhidnyi informatsiinyi front*. URL: <https://zahidfront.com.ua/news/U-poshukax-slavi-chim-Putin-nagaduye-Gitlera.html> [in Ukrainian].

Smolii, V. (ed.). (2023). *PERELOM: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy* [TURNING POINT: Russia's War against Ukraine in the Time Layers and Spaces of the Past. Dialogues with Historians]. Vidpov. red. Valerii Smolii; uporiad.: Hennadii Boriak, Oleksii Yas, Svitlana Blashchuk. Kyiv: NAN Ukrainy. In-tut istorii Ukrainy, 2023. Knyha 3. [in Ukrainian].

Solodko, P. (2018). Putin – uchen Hitlera. Nynishnia Rosiia, yak po notakh, povtoriuie hibrydni pryomy natsystiv [Putin is Hitler's Disciple. Today's Russia, as if by notes, repeats the hybrid techniques of the Nazis]. *Teksty*. URL: https://texty.org.ua/articles/90200/Putin_uchen_Gitlera_Nynishna_Rosiia_jak-90200/ [in Ukrainian].

Stepaniuk, M. (2023). Putin – suchasnyi Hitler. Iz tsym tverdzhenniam zghodni ponad 90% ukraintiv [Putin is a modern Hitler. More than 90% of Ukrainians agree with this statement]. *Fakty*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230508-putin-suchasnyj-gitler-z-czym-tverdzhenniam-zgodni-ponad-90-ukrayinciv/> [in Ukrainian].

Sudety-1938. (2016). Sudety-1938 ta Krym-2014: spilne ta vidminne [Sudet-1938 and Crimea-2014: common and different]. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/sudeti-1938-ta-krim-2014-spilne-ta-vidminne> [in Ukrainian].

Tylishchak, V., & Yaremenko, V. (2022). Putin yde slidamy Hitlera. Ukraintsi zh trymaiutsia yak brytantsi [Putin follows in Hitler's footsteps. Ukrainians behave like the British]. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/putin-yde-slidamy-gitlera-ukrayinci-zh-trymayutsya-yak-brytanci> [in Ukrainian].

Tkachuk, R. (2022). Putin toruie shliakh Hitlera i istorychno, i mentalno – heneral-leitenant Serhii Korniihuk [Putin is paving the way for Hitler both historically and mentally – Lieutenant General Serhiy Korniychuk]. *ArmiiaInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/30/putin-toruye-shlyah-gitlera-i-istorychno-i-mentalno-general-lejtenant-sergij-kornijchuk/> [in Ukrainian].

Farion, I. (2015). Movna shyzofreniia vid psevdoukrainskoi vlady [Linguistic schizophrenia from pseudo-Ukrainian authorities]. *Ukrainska pravda*. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/54e7ad4b148c1/page_21/ [in Ukrainian].

Feshchenko, A. (2023). Putin yde slidamy Hitlera: shcho spilnoho u dvokh dyktatoriv [Putin follows in Hitler's footsteps: what do the two dictators have in common]. *Glavkom*. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/zalishilosja-tilki-zastrelitisja-v-bunkeri-jak-putin-jde-slidami-hitlera-902567.html> [in Ukrainian].

Tsvetkov, A. (2014). Putin i Gitler: skhodstva i otlichyia [Putin and Hitler: similarities and differences]. *Glavkom*. URL: <https://glavcom.ua/columns/cvetkov/124362-putin-i-gitler-shodstva-i-otlichija.html> [in Russian].

Tsiupyn, B. (2024). Zakhidni soiuznyky daiut zrozumity, shcho Putin diie yak Hitler, a Rosiia, yak natsystska Nimechchyna [Western allies make it clear that Putin acts like Hitler, and Russia, like Nazi Germany.]. *Holos Ameryky – Voice of America*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/7646585.html> [in Ukrainian].

Shliakh do ahresii. (2022). Shliakh do ahresii: Pershyi dokaz, shcho Putin povtoriuie dii Hitlera [The Path to Aggression: The First Evidence That Putin Is Following Hitler's Actions]. *СТБ*. URL: <https://www.stb.ua/ua/2022/03/24/shlyah-do-agresiyi-pershyj-dokaz-shho-putin-povtoryuye-diyi-gitlera/> [in Ukrainian].

Yak Volodymyr Putin. (2014). Yak Volodymyr Putin yde shliakhom Adolfa Hitlera (Infografika) [How Vladimir Putin is Following Adolf Hitler's Path (Infographics)]. *Slovo i Dilo*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/4508/2014-09-01/kak-vladimir-putin-idet-putem-adolfa-gitlera-infografika.html> [in Ukrainian].

Fuhrer 2.0 (відео). *Fuhrer 2.0 Гітлер vs Путін: тасмніці диктаторів. Частина 1.* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kqh6tGckRI8> [in Ukrainian].

Khodarkovsky, M. (2022). Russia's War in Ukraine: How the 19th Century Imperialism and 20th Century Fascism Found Home in the 21st Century Russia. *The Journal of East Asian Affairs*, 35(1), 95–112. URL: <http://www.jstor.org/stable/45441315> [in English].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281–297. DOI: 10.29302/auash.2021.25.1.14 [in English]

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Education between “class” and “nation”: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszlosci*, 24 (2), 123–139. DOI: 10.31648/ep.9671 [in English]

Ilnytskyi, V., & Haliv M. (2022). Theoretical Argumentation in the Historical Narrative of Ukraine of the Second Half of the 19th – First Half of the 20th century (on the Example of Research in the History of Education). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 3 (39), 66–80. DOI: 10.33782/emina2022.3(39).591 [in English]

Laustsen, L., & Petersen, M. B. (2017). Perceived Conflict and Leader Dominance: Individual and Contextual Factors Behind Preferences for Dominant Leaders. *Political Psychology*, 38(6), 1083–1101. URL: <http://www.jstor.org/stable/45094409> [in English].

Lewis, C. (2020). Contemporary Russian Messianism under Putin and Russian Foreign Policy in Ukraine and Syria. *The Slavonic and East European Review*, 98(3), 531–559. URL: <https://doi.org/10.5699/slaveasteurorev2.98.3.0531> [in English].

Lynch, A. C. (2022). Putin’s Russia. *Great Decisions*, 41–52. URL: <https://www.jstor.org/stable/27331125> [in English].

Motyl, A. J. (2016). Putin’s Russia as a fascist political system. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(1), 25–36. URL: <https://www.jstor.org/stable/48610431> [in English].

Motyl, A. J., & Hölscher, I. (2009). Russland: Volk, Staat und Führer: Elemente eines faschistischen Systems. *Osteuropa*, 59(1), 109–123. URL: <http://www.jstor.org/stable/44934354> [in German].

Scheppele, K. L. (2018). Autocratic Legalism. *The University of Chicago Law Review*, 85(2), 545–584. URL: <https://www.jstor.org/stable/26455917> [in English].

Sperling, V. (2016). Putin’s macho personality cult. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(1), 13–23. URL: <https://www.jstor.org/stable/48610430> [in English].

The Russian-Ukrainian war. (2022). *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. [in Ukrainian].

Tovares, A. V. (2021). Online Political Trolling as Bakhtin’s Carnival: Putin’s “Discrowning” by Pro-Ukrainian Commenters. In C. Gordon (Ed.), *Approaches to Discourse Analysis*, (pp. 159–174). Georgetown University Press. DOI: 10.2307/j.ctv1wdvwzn.15 [in English].

Стаття надійшла до редакції 1 лютого 2025 р.
Стаття рекомендована до публікації 21.03.2025.